

Değini

Yeni Medya Çalışmaları

II. Ulusal Kongre Değerlendirmesi

Zeynep Özarslan

Nişantaşı Üniversitesi

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

zeynep.ozarslan@gmail.com

Gülüm Şener

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi

gulumsener@gmail.com

Alternatif Bilişim Derneği, Kadir Has Üniversitesi ve TÜBİTAK'ın katkılarıyla düzenlenen ve “yeni medya okuryazarlığı” kavramına odaklanan, Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongresi, 26-27 Şubat 2015 tarihlerinde Kadir Has Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre çağrı metninde¹ yeni medya okuryazarlığının daha fazla demokrasi ile daha fazla otoriterlik; daha fazla özgürleşim ile daha fazla gözetim; daha fazla yurttaş katılımı ile daha fazla ticarileşme ve tekelleşme arasındaki salınımında yeni medyanın ve yurttaşların kaderini tayin edecek kilit kavramlardan biri olduğu ifade edilmiştir. Nitekim, kongrenin içeriği de yeni medyayı okuryazarlık kavramıyla buluşturan akademik çalışmalar, sunumlar ve atölyelerden oluşuyordu. Kongrede 51 sunum ve 6 atölye yapıldı. Twitter'da #YeniMedya2015 etiketini kullanan kongreye 480 kişi katıldı ve kongre sırasındaki canlı yayın 884 kişi tarafından izlendi. Türkiye'de yeni medya alanında çalışan akademisyenlerin, araştırmacıların, yeni medya sektörü temsilcilerinin ve

• • • • •

1 Kongre çağrı metni için bakınız: <http://yenimedya.org.tr/content/kongre-%C3%A7a%C4%9Frisi>

bilişim dünyasından çeşitli aktörlerin buluştuğu kongrede iki gün boyunca yeni medyanın toplumsal yaşamın farklı alanlarında yarattığı imkanlar ile sınırlılıklar ele alındı ve yeni medya okuryazarlığı kavramının tanımlanması, tartışılması ve pratiğe geçirilmesi için çeşitli bakış açıları ve öneriler sunuldu.

Kongre; 26 Şubat 2015 tarihinde, Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sevda Alankuş'un, Alternatif Bilişim Derneği Başkanı Ali Rıza Keleş'in ve İnternet Teknolojileri Derneği kurucusu Doç. Dr. Mustafa Akgül'ün açılış konuşmalarıyla başladı. Alankuş, konuşmasında yeni medyanın iktidar ve muhalefet etme biçimlerini, arkadaşlık ve toplumsal ilişkileri etkilediğini, etkilerinin radikal ve küresel olduğunu belirtirken Türkiye'nin, yeni medyanın sansüre gelemeyecek yapısını fark ettiğini ve yeni medyanın iletişim çalışmalarının önemli bir alanı haline geldiğini, dolayısıyla bu kongrenin herkese önemli bir esin kazandıracağına inandığını söyledi. Alternatif Bilişim Derneği Başkanı Ali Rıza Keleş ise ifade özgürlüğü ve dijital gözetim gibi konular üzerine çalışan derneklerinde, yeni medyanın olanaklarını daha iyi kullanmak için neler yapabiliriz sorusuna yanıtlar aradıklarını, akademik çalışmaların yanı sıra eğitimler ve farkındalık çalışmaları yürüttüklerini, sivil toplum kuruluşları ile birlikte çalıştıklarını belirtti. Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongre'den bu yana Türkiye'de oldukça ilginç gelişmeler yaşandığına değinen Keleş, ifade özgürlüğünün en temel problemlerden biri haline geldiğini ve yeni medyada okuryazar yurttaşlar olunması gerektiğine inandıklarını vurguladı. İnternet Teknolojileri Derneği kurucusu Doç. Dr. Mustafa Akgül de Türkiye'de her yurttaşın bilgisayar ve İnternet teknolojilerinin kullanımını bilmesinin ötesinde, bu teknolojilerin olanaklarının, risklerinin ve etik kurallarının da öğretilmesi gerektiğine inandığını; ayrıca Türkiye'de paydaşları kapsayan bir yapı olmadığını, oysa ülke bazında bir koordinasyon merkezine ve kamuya hizmet veren bir İnternet Enstitüsü'ne ihtiyaç olduğunu ifade etti.

Yeni Medya Okuryazarlığı Politik Bir Duruştur

Kongrenin ana teması yeni medya okuryazarlığı, iki günde gerçekleşen oturumda yeni medyanın farklı veçheleriyle ilişkisi içerisinde ve kuramsal, betimsel ve görgül çalışmalarla, örnek olay incelemeleriyle ele alındı, tartışıldı. Kongre sonunda yayınlanan bildiride yeni medya okuryazarlığı şöyle tanımlanıyor: *"Yeni medya okuryazarlığı; yeni medya kullanımına ilişkin bilgi ve beceri sahibi olmayı, yeni medyanın potansiyelleri ile olası tehditlerine karşı farkındalık kazanmayı, yeni medyayı etik ve hak temelli kullanmak üzere tutum ve davranış geliştirmeyi içerir."* (<http://www.yenimedya.org.tr/>). Yrd. Doç. Dr. Burak Özçetin (Akdeniz Üniversitesi), sunumunda yeni medya okuryazarlığının teknik ya da

pedagojik olmaktan çok, politik bir mesele olduğuna vurgu yaptı ve Richard Sennett'in (2009) "Zanaatkâr" adlı kitabında anlattığı şekliyle, bir sanat ve zanaat olarak yeni medya okuryazarlığını inceledi. Özçetin, "yapısöküm sanatı", "savunma sanatı", "taarruz sanatı" ve "özgürleşme sanatı" olarak yeni medya okuryazarlığını dört başlıkta ele alarak yeni medya okuryazarlığının politik ve eleştirel bir savunma ve taarruz sanatı olduğunu ve özgürleşmeyi hedeflediğini vurguladı². Benzer şekilde Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi) da yeni medya okuryazarlığı konusunun politik bir süreç olduğuna dikkat çekerek bankacı eğitim modeliyle sadece dersliklerde kazanılacak bir olgu olmadığını, aktarmacı bir yaklaşımla değil, uygulama ve içerik üretimi ile ve de ürettiğimiz içeriği de paylaşmak yönteminin izlenmesi gerektiğini vurguladı. Alternatif Bilişim Derneği olarak da, yeni medya okuryazarlığının toplumdaki her türlü hakla, ifade özgürlüğü, sağlık hakkı, eğitim hakkı vb. birlikte düşünülmesi gerektiğine inandıklarını belirtti. Yrd. Doç. Dr. Aslı Telli Aydemir, yeni medya okuryazarlığının demokratik kapasite geliştirme olanağı üzerine bir sunum gerçekleştirdi. 70'li yıllardan bugüne uluslararası ölçekte akademik ve eğitim odaklı çalışmalara değinen ve yeni medya okuryazarlığının özelliklerini açıklayan Telli Aydemir, öğretmen eğitiminin dijital okuryazarlıktaki önemine dikkat çekti. Özgür Kurtuluş (Dijital Düşün), medya okuryazarlığı kavramını, dijital kapsama, dijital okuryazarlık, dijital empowerment (güçlendirme) üzerinden tartışmamız gerektiğini vurguladı. Artık derdimizi anlatırken kâğıt kalem yerine farklı araçlar kullandığımızı ifade eden Kurtuluş, bu nedenle de kapsayıcı bir bakış açısının gerekli olduğunu vurguladı. Türkiye'de halen temel okuryazarlık sorunumuz olduğuna, gazeteyi bile sadece başlık ve spotlar üzerinden okuduğumuza, günümüzde dijital uçurumdan bahsetmemize rağmen, bu olgunun geleneksel okuryazarlıkta da yaşandığına dikkat çekti. Bir metni eleştirel okuma ya da bir hipermetni okuma ve üretmeden önce okuma, anlama ve bunların çeşitli teknolojiler üzerinden yapılabilmesi gibi temel meselelerin önümüzde durduğunu belirtti.

Siyasi Aktörler ve Yeni Medya

Kongrenin genelinde yeni medya birçok sunumda fırsatları/sınırlılıkları bağlamında ve eleştirel bir tonda değerlendirilerek siyasetten gündelik yaşama, kentten kuşak çalışmalarına geniş bir yelpazede ele alındı. Birçok oturumda yeni medyanın demokrasiye ve siyasi katılıma etkileri ve toplumsal hareketlerden siyasi partilere, belediyelerden STK'lara ve bireylere çeşitli top-

• • • • •

2 Sunumun tamamı için bkz. <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=49226>

lumsal aktörlerin yeni medya kullanımı ve buna ilişkin sorunlar ele alındı. Prof. Dr. Bülent Çaplı kolaylaştırıcılığında gerçekleştirilen “Siyasal İletişim” oturumunda siyasetçilerin ve “sıradan” vatandaşların sosyal medya kullanımları üzerine iki araştırmanın bulguları paylaşıldı. Türkiye’de 2014 Yerel Seçimleri’nde AKP, CHP ve MHP’nin İstanbul, Ankara ve İzmir’de Büyükşehir Belediye Başkan Adaylarının resmi sosyal medya hesaplarını inceleyen Doç. Dr. Ferah Onat ve Cudi Kaan Okmeydan (Yaşar Üniversitesi), Türkiye’de siyasetçilerin sosyal medyada yurttaşlarla ‘diyalog’ kurmadığını, sosyal medyayı tek yönlü ve propaganda amaçlı kullandıklarını, siyasetçilerin paylaşımlarının genel içeriğinin duyuru ve bilgilendirmeden ibaret olduğunu ve yazılan yorumlara ise hiç cevap vermediklerini belirttiler. “Türkiye’de Sosyal Medyanın Siyasi Katılıma Etkileri” başlıklı araştırmanın bulgularını paylaşan Yrd. Doç. Dr. Gülüm Şener (Hasan Kalyoncu Üniversitesi) ve Yrd. Doç. Dr. Perrin Ögün Emre (Kadir Has Üniversitesi); 11 ilde 600 katılımcıyla gerçekleştirdikleri anket çalışmasının sonucunda sosyal medyanın siyasi paylaşımı ve katılımı göreceli olarak etkilediğini, demografik faktörlerin, sosyal medya kullanımının ve siyasete ilginin sosyal medya üzerinden siyasi paylaşımında etkili olduğunu, Gezi Parkı eylemlerinin sosyal medyanın siyasi kullanımını etkilemekle birlikte etkisinin abartıldığını belirttiler. Kadıköy Belediyesi’ni temsilen kongreye katılan Ulaş Yılmaz, yerel yönetimlerin sosyal medyayı en etkili kullanabilecek yerler olduğuna dikkat çekerek Kadıköy Belediyesi’nin paylaştığı son videolardan birinin 1 milyon kişi tarafından izlendiğini, bu nedenle de artık sadece Kadıköy’e değil, tüm İstanbul’a hatta Türkiye’ye hitap ettiklerini düşündüklerini belirtti. Sosyal medya üzerinden insanların dertlerini dinlediklerini, yani “sosyal dinleme” yaptıklarını ifade eden Yılmaz, sosyal medyadaki troller, sahte hesaplar, nefret söylemi gibi olumsuzlukların varlığına da işaret etti. Bu mecraları çökertmeye çalışan kişilerin demokrasiye zarar verdiğini belirtti. Kentsel yönetimde yeni medyanın rolü üzerine bir başka sunumu ise Doç. Dr. İdil Sayımer ile Tülay Yazıcı (Kocaeli Üniversitesi) gerçekleştirdiler. Sunumlarında “akıllı kent” kavramına ve uygulamalarına yer veren akademisyenler, akıllı kentin yurttaşların yerel yönetime katılımları için bir fırsat olduğunu dile getirdiler.

Siyasetin bir diğer aktörü olan toplumsal hareketlerin yeni medyayla ilişkisi hem “dijital aktivizm” oturumunda hem de diğer oturumlarda yer alan sunumlarda irdelendi. 1994’te Meksika’daki Zapatista Hareketi’nden bugüne İnternet üzerinden örgütlenen ve etkileşime geçen ağ hareketlerine ilişkin kuramsal yaklaşımlar değerlendirilirken farklı örnekler üzerinden yeni medyanın ‘devrimci’ potansiyeli tartışıldı. Dr. Gamze Göker, yeni toplumsal hareket-

ler bağlamında yeni medya okuryazarlığının olanaklarına ve sınırlılıklarına değindiği konuşmasında ilk olarak konuya ilişkin üç temel yaklaşımı açıkladı: teknolojiyi mitleştirme yaklaşımı, teknoloji emperyalizmi yaklaşımı ve teknolojik mücadele yaklaşımı. Anti-militarist, LGBTT ve kentsel dönüşüm hareketleri örneğinden hareket eden Göker, yeni medyanın erişim engelleri, nefret söylemi, sermaye kontrolü gibi olumsuz yanlarına karşın toplumsal hareketler açısından birçok yönden olumlu yanları bulunduğunu dile getirdi. Yasemin Başaran Doğan (Bilkent Üniversitesi) internet üzerinde sosyal yardımlaşma ve farkındalık kampanyalarının öneminden bahsetti ve sosyal medyada gönüllülük esasıyla bireylerin hümaniteryen aktivitelerin kolayca bir parçası olabildiğine dikkat çekti. Zeynep Zelan (BYEGM) Manuel Castells'in "ağ toplumu" kavramından hareketle sistem karşıtı grupların yeni medya aracılığıyla seslerini duyurduğunu, eski hareketlerden farklı olarak küresel çapta etkileşime girdiklerini söylerken Zuhal Akmeşe ve Kemal Deniz (İstanbul Üniversitesi) Redhack Belgeselleri üzerine bir sunum gerçekleştirdiler.

Gelenekselden Yeniye...

Yeni medya ortamı geleneksel medyanın ve iletişim mesleklerinin değişmesine yol açıyor, eskinin kitle iletişim araçları ve kurumları yeni medyayı adapte ederek yeni yayıncılık biçimlerini ve mesleki pratikleri keşfediyorlar. Bu yeni biçimlerden biri de, haberi yurttaşların ürettiği yurttaş gazeteciliği: Yrd. Doç. Dr. Eylem Yanardağ (Kadir Has Üniversitesi), Türkiye'de özellikle Gezi Parkı eylemlerinden sonra öne çıkan "yurttaş gazeteciliği" kavramına odaklanarak alternatif dijital platformların, üyeleriyle ve yeni medya kullanım pratikleriyle oluşan "sorumlu yurttaşlık" kavramını Dokuz8haber, Kamera Sokak, Park Gazetesi, Ötekilerin Postası gibi platformlar üzerinden incelerken Arda Umut Saygın (Gazi Üniversitesi), Vine'ı bir yurttaş gazeteciliği alanı olarak ele aldı. Saygın; Vine'ın profesyonel gazeteciler için uygun olmadığını ancak anımsal özellik ve mobil karakteri nedeniyle yurttaş gazeteciliği yapanlar için uygun bir mecra olabildiğini, özellikle toplumsal eylem haberlerinde etkili olabileceğini ifade etti. Kongrede Prof. Dr. Ruhdan Uzun (Gazi Üniversitesi), Türkiye'de basılı gazetelerin web sitelerinde yeni medya teknolojilerinin kullanımını incelediği çalışmasında, literatürde çevrimiçi gazetecilik konusunda genellikle teknolojik yenilik söyleminin kullanıldığına, oysa etkileşimlilik, çoklumedya ve hipermetin kavramlarına odaklanan araştırmalar da yapılması gerektiğine dikkat çekti. Erdoğan Şekerci (Bilkent Üniversitesi), performans kuramı üzerinden Gezi sürecindeki haberciliği yorumlayarak geleneksel ana akım medyada "tarafsız habercilik ilkesi"nin anlamını yitirmeye başladığına dikkat çekti. Gezi sürecindeki çevrimiçi haberci-

likte, habercinin seyirciyi izlemekle yetinmediğini, gerçekleşen performansa katılım göstererek, performans içinde özne olarak konumlandığını belirtti. Gezi sürecindeki alternatif çevrimiçi habercilik platformlarının eylemselliğini tartıştığı sunumunda, oluşan yeni söylemin de yeni medya okuryazarlığını etkilediğini vurguladı. Tirşe Erbaysal Filibeli (Galatasaray Üniversitesi), barış gazeteciliği kavramına odaklanan çalışmasında Gezi Parkı protestoları sürecinde yeni medyanın gazeteciler tarafından kullanımını inceledi. Sosyal medyanın sıradan insan kadar, gazeteciler için de olanak yarattığına dikkat çeken Filibeli, o dönemde sosyal medyanın hem haberin kaynağı hem de yayılma mecrası olarak kullanıldığını ifade etti. Bu süreçte sosyal medyada yaşanan bilgi kirliliği nedeniyle gazetecilerin sosyal medyayı haberin kaynağı olarak kullandıkları durumlarda “barış” ortamını bozmayacak şekilde etik kurallara uyarak dikkatli olması gerektiğine vurgu yapan Filibeli, o dönemde çalışan gazetecilerle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanarak ulaştığı bulgular sonucunda yeni medya okuryazarı olarak gazetecilere önemli görevler düştüğünü ifade etti.

Yrd. Doç. Dr. Sibel Karaduman (Akdeniz Üniversitesi), yeni medya teknolojileri sayesinde geleneksel televizyondaki yayın akışı mantığının değiştiğini, artık kişilerin diledikleri zaman ve mekanda televizyon izleyebildiklerini yeni medyanın televizyon izleme alışkanlıklarımızı değiştirdiğini söylerken Özgür Alican, TRT’de yeni medya çalışmaları hakkında bilgi verdi. Alican, içeriğin İnternete aktarılması konusunda çalışmalar yapıldığını, mobil mecralarda içeriğe erişim, TRTNETTR adlı ağ, TRT’nin 7 milyon sosyal medya takipçisi olduğunu, sosyal medya klavuzu ve medyalar sözlüğü hazırlandığını, EngelsizTRT.TV üzerinden görme engelliler için sesli betimleme, işitme engelliler için elle betimleme gibi çalışmalar yapıldığını, içeriklerin video paylaşım sitelerinde de paylaşıldığını, altyapı ile ilgili bazı çalışmalar da yapıldığını belirtti. Yrd. Doç. Dr. Nihan Gider Işıkman (Başkent Üniversitesi), geleneksel belgesel anlatısından yeni belgesellere gerçeğin izini sürdüğü çalışmasında, yeni medya teknolojilerinin bilinmeyen hikayeleri, duyulmayan sesleri kamusal alana taşıyabildiğini ve gerçeğin kaydı olan bu durumların da belgesel anlatılara yakın düştüğünü ifade etti.

STK’ların Yeni Medya Kullanımı

STK’ların yeni medyayla ilişkisini inceleyen çalışmalar da kongrede yer buldu. Zeynep Benan Dondurucu (Kocaeli Üniversitesi) halkla ilişkiler pratikleri ekseninde STK’ların geleneksel ve yeni medya araçlarını kullanma biçimlerini incelediği çalışmasında hayvan hakları konusunda çatı kuruluş olan

HAYTAP'ı örnek olarak ele aldı. HAYTAP'ın tweetlerini biçimsel, içeriksel ve fonksiyonel olarak çözümleyen Dondurucu, bu kuruluşun, kurumsal kimliğinin oluşturulması konusunda Twitter ve Facebook sayfalarında bazı eksiklikler olduğunu belirtti. Her iki mecradaki paylaşımlarda duygusal çağrışımların fazla olduğunu, olumlu ve olumsuz iletilerin benzer olduğunu, Facebook'da STK'nın kendisinin ileti ürettiğini, Twitter'da ise gönüllülerin ileti ürettiğini belirtti. Yrd. Doç. Dr. Burak Doğu, Yrd. Doç. Dr. Altuğ Akın (İzmir Ekonomi Üniversitesi) ve Oral Gerek internet ya da bilişim alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları ve platformların eylem ve faaliyet türleri, organizasyon biçimleri, ulusal ve uluslararası işbirliklerine odaklanan devam eden bir projenin o ana dek elde edilen bulgularını paylaştılar. Buna göre, İnternet ortamındaki hak ve özgürlükler üzerine faaliyet yürüten bu STK'lar, sansür ve gözetim meselesini büyük bir sorun olarak görmektedir. Araştırmacılar, bu kuruluşların, IT alanında oldukları için diğer STK'lara göre işgücü açısından daha hızlı hareket edebildiğini, devlet desteği almadıklarını ya da almayı reddettiklerini ve para kazanma hedeflerinin de olmadığını, genel olarak hepsinin ortak noktasının refleksif hareket etmek olduğunu belirttiler. Aslıhan Ardic Çobaner (Mersin Üniversitesi) ve Beste Gürgün (Ankara Üniversitesi), sosyal medyada eleştirel sağlık okuryazarlığı üzerine odaklanan çalışmalarında Türkiye'de en sık görülen kronik hastalıklar olan kalp hastalığı, KOAH, kanser ve diyabet ile ilgili Facebook'ta açılmış grup sayfalarını Nutbeam'ın (2000) eleştirel sağlık okuryazarlığı düzeyini temel alarak incelediler. En fazla paylaşımın ve görsel kullanımın "kanserele dans" grubunda olduğunu, genel olarak bütün gruplarda anı, deneyim ve duygu durum paylaşımı yapıldığını, paylaşımlara beğeni ve yorum yapıldığını, kadınların tüm gruplarda etkin olduğunu belirten araştırmacılar, bu sayfalarda eleştirel sağlık okuryazarlığı konusunda içerik eksiği olduğunu ve medyanın insanların sağlıkla ilgili bilinçlendirmelere destek olması gerektiğine inandıklarını ifade ettiler. Erdem Alper Turan, sosyal medya ortamlarının LGBTİ bireyler için ne ifade ettiğini bulmak amacıyla toplamda 1200 tweet'i "şiddet, ayrımcı ve nefret söylemi", "cinsel yönelim", "etkinlikler", "hak odaklı içerikler", "günlük haberler" olarak beş farklı kategoride inceledi. Günümüzde LGBTİ STK'ların görünür olmak ve hak aramak için yeni medya ortamlarını artık daha fazla kullanmaya başladığını ifade etti.

Yeni Medya Okuryazarlığında Kuşaklar, Farklılıklar

Farklı kuşakların farklı yeni medya okuryazarlığı düzeylerine ve pratiklerine sahip olmalarından hareketle çocuklar, gençler ve yetişkinlerin yeni medya alışkanlıkları ve okuryazarlık düzeyleri de kongrenin öne çıkan konularından

biriydi. İnternet'e herkesin erişim sağlamasına öncelik tanınması gerektiğine dikkat çeken Yonca Yıldırım, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23b.html) göre çocukların bilgi edinme özgürlüğünde devletler kadar anne babaların da sorumlu olduğunu vurguladı. Türkiye'de çocukların yeni medya teknolojileri kullanım pratiklerine dair bazı verileri paylaşan Yıldırım, erişimde az gelişmiş bölgeler, kırsal kesim ve kız çocukların erişim konusunda dezavantajlı olduğunu söyledi. Dijital yurttaşlığın bir hak olduğunu, sosyal normlar ve hukuki mevzuatın dikkate alınması gerektiğini, şeffaflığın önemli olduğunu belirtti. Özellikle çocukların yanı sıra yetişkinlerin de yeni medya okuryazarlığı eğitimine sahip olması önerildi. Melda Akbaş, çocukların yeni medya ortamlarının içine doğduğunu, oysa yetişkinlerin bundan uzak bir ortamda yetiştiği için onların da eğitilmesi gerektiğine inandıklarını belirtti. Toplumun bazı kesimlerinin İnternet özgürlükleri konusunda konuşurken, çocuk pornosu ya da çevrimiçi çocuk istismarı gibi argümanları kullandıklarını, ancak bu argümanların çok dikkatli kullanılması gerektiğini belirtti ve bu konuda Alternatif Bilişim Derneği ile birlikte gerçekleştirdikleri "Alet Etme" kampanyasına (<https://www.aletetme.org/>) dikkati çekti. Doç. Dr. Tuğba Asrak Hasdemir de (Gazi Üniversitesi), Türkiye'de 2000'lerin başında eğitim müfredatında yer vermeye başlanan yeni medya okuryazarlığı derslerine ilişkin yaşanan sıkıntıları dile getirdi. "Çocuğu iletişim araçlarının ve İnternetin zararlı etkilerinden koruma" anlayışı yerine çocukların medya okuryazarı olarak aktif birer özne olarak bilinçlendirilmelerini ve kendi medya ürünlerini ortaya çıkarmalarını sağlayan bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini belirten Hasdemir, bir diğer sorunun da "yeni medya" konusunun medya okuryazarlığı derslerinde yeterince ele alınmamasından kaynaklandığını söyledi. Ele alınan bir diğer konu da siber zorbalık oldu. Yrd. Doç. Dr. Sinem Vatanartıran ve Nurseli Tamer (Bahçeşehir Üniversitesi) "teknolojik zorbalık" kavramını ele alarak sanal ortamda özellikle gençler arasında yeni bir zorbalık türünün doğduğuna ve teknolojik araç kullanılarak gerçekleştirilen bu zorbalıkların kişilerin hak ve özgürlüklerini kısıtladığına dikkat çektiler.

Gözetime Karşı Farkındalık

Kongrede yeni medyanın teknolojik özelliklerinden kaynaklanan özgürleşimci potansiyelinin gerçeklikte karşılığını bulamadığı, yeni medyanın devlet-sermaye denetiminde kaldığı ve tüketicileri ve vatandaşları gözetlemeye yarayan araçlara indirgenmesi sunumlarda sıklıkla vurgulanan bir konuydu. Yeni medyayı teknolojik determinist bir bakış açısından ziyade tarihsel, kültürel, ekonomik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alma gerekliliğini vurgulayan

Ayça Bayrak (Kadir Has Üniversitesi), yeni medyanın vaat ettiği etkileşim ve demokrasi kavramlarına şüpheyle yaklaşılmasını önerdi. ‘Yeni’ kavramındaki güç ilişkilerini görmezden gelmenin tehlikeli olduğunu belirten Bayrak, teknolojik fetişizme hizmet etmek üzere kamusal alanlara yeni medyayı yerleştirmenin demokrasiye katkıda bulunmadığını söyledi. “Dijital gözetim” oturumunda Doç. Dr. Melih Kırlıdoğ (Marmara Üniversitesi) gözetim ve sansürü birbirinden ayırmamız gerektiğini vurguladı; gelişmiş ülkelerde gözetimin, gelişmekte olan ülkelerde ise sansürün daha yoğun kullanıldığını, çünkü kamunun baskısı nedeniyle gelişmiş ülkelerde sansürün kullanılmadığını ifade etti. “Benim saklayacak bir şeyim yok” argümanının çok yanlış olduğunu, sürekli gözetlendiğimiz farkında olmamız ve buna karşı çıkmamız gerektiğini belirtti. Ahmet Alphan Sabancı, yeni medya ortamlarındaki “göz”, “görme” ve “görünmezlik” olgularını felsefi bir bakışla incelediği çalışmasında, artık robotlarla birlikte yaşadığımız bir dünya olduğunu, sorunun, görmeyi bizim için daha insanüstü bir hale getirmeye çalışmak olduğunu belirtti. Robotların da anlayabileceği bir dünya tasarlama peşinde olduğumuzu ve bunun da estetik sorunları beraberinde getirdiğini ifade etti. Robotun, neyin kamusal ya da neyin özel olduğunu ayırt edemeyeceğini, robotların zeki olarak nitelenmesine rağmen “zeka” ve “bilinç” kavramlarının birbirinden çok farklı olduğunu, robotların sadece her veriyi toplamaya çalıştığını ve bir insan hakkı olarak “görünmezlik” hakkımızı tartışmaya açmamız gerektiğini belirtti. Doç. Dr. Derya Tellan (Atatürk Üniversitesi), “büyük veri”nin, çeşitlilik, hız, doğrulama gibi unsurları içinde barındırdığını, internette ayak izlerimizi bıraktığımızı ve bu verilerin başka hangi verilerle ilişkilendirileceğini bilemediğimizi hatırlatırken Av. Faruk Çayır (Ankara Barosu), kişisel verilerin korunmamasının maddi olduğu kadar manevi zararlar da verdiğine dikkat çekti. İrem İnceoğlu (Kadir Has Üniversitesi), İnternetin tarihsel gelişimi üzerinden, bugün tehlikeli olarak nitelenen durumların zaten bu teknolojilerin çıkış noktası olduğuna vurgu yaptı. Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi) ve Mustafa Altıntaş (Başkent Üniversitesi), veri ikizlerine odaklanan çalışmalarında, “akışkan gözetim”, “gözetim asamblajı”, “veri gözetimi” gibi dijital gözetimin çeşitli boyutlarına dikkat çektiler. Deleuze’un gözetimi anlatmak için sarmaşık metaforunu kullandığını, Ankara’daki veri gözetiminden örnekler üzerinden, bizlerin de günümüzde sarmaşık gibi bireyden bireye, bireyden kitleye giden bir gözetim içinde yaşadığımızı, ancak dijital gözetime ilişkin farkındalığımızın düşük olduğunu vurguladılar. Benzer şekilde, Nursel Bolat, Esennur Sirer ve Ayşegül Akaydın’ın MOBESE üzerine (İstanbul Üniversitesi) araştırmasında da 18-23 yaş aralığındaki 100 üniversite öğrencisinin hepsinin gözetimin gerekli

olduğuna inandıkları belirtildi. Araştırmaların da gösterdiği gibi yeni medya okuryazarlığı dijital gözetim konusunda yurttaşların farkındalığını artırmaya yarayacak bir işleve sahip olabilir.

Nefret Söylemiyle Mücadele

Yeni medya okuryazarlığı eğitiminde mücadele edilmesi gereken bir diğer sorun da “nefret söylemi”dir. Yeni medyanın karanlık yüzünü oluşturan ve özellikle sosyal medya üzerinden hızla yayılan nefret söylemi bireylerin ve toplumsal grupların çatışmalarına, sembolik ve fiziksel linçlere yol açmaktadır. Yrd. Doç. Dr. Murad Karaduman ve Betül Akbulutgiller (Akdeniz Üniversitesi), yeni medyanın etkileşim, hız ve kolay ulaşılabilirlik özellikleri nedeniyle nefret söylemi içeren ifadelerin bu mecralarda kolaylıkla yaygınlaştığına dikkat çektiler. Merve Apsar Güzelkokar da yeni medya ortamlarında futbol etrafındaki nefret söyleminin oluşma ve bununla mücadele etme biçimlerini tartıştı. Nefret söylemi ile mücadelede yasaklayıcı bir zihniyetin savunulmaması gerektiğini vurgulayan Güzelkokar, medya profesyonellerine bu konuda eğitim verilmesi ve hukuki destek verilmesi, futbolculara yeni medya ortamlarını kullanma konusunda eğitim verilmesi gerektiğini ve taraftarlara eleştirel yeni medya okuryazarlığı eğitimi verilmesi gerektiğini ifade etti.

Tüketimden Üretime Geçmeli

Kongre sonuç bildirgesinde de belirtildiği gibi yeni medya okuryazarı medya ürünlerini “tüketen” pasif tüketiciler değil, medya metinleri ile eleştirel bir ilişki kurabilen ve kendi içeriği ile medyasını üretme yeteneklerine sahip aktif ve katılımcı yurttaşlardır. Kongrede söz alan Ali Rıza Keleş (AltBil), esas problemin üretici mi yoksa tüketici mi olmak istediğimize karar vermek olduğunu belirtti. Üretici olmanın tüketim ilişkisini aşmaya çalışmakla mümkün olduğuna dikkat çeken Keleş, bazen akıllı telefonların karşısında akıllı olmayan durumlarda kalabildiğimizi, dernek eğitimlerinden elde ettikleri bulgulara dayanarak, insanların genellikle tüketici olma eğilimi içerisinde olduklarını, teknolojilerin ve araçların ardındaki gerçekleri göremediklerini belirtti. “Kendin yap” kültürünün gelişmiş ülkelerde yaygın olduğunu, ancak ülkemizde çok geride olduğunu belirten Keleş, en etkili çözümün özgür yazılım olduğuna vurgu yaptı. Dernek olarak bu kapalı kod sistemlerle mücadele ettiklerini belirtti. Bu bağlamda Web 2.0 dönemindeki kullanıcı türevli içerik üretimi de kongrede tartışılan önemli temalardan biriydi. Doç. Dr. Tezcan Durna (Ankara Üniversitesi) ve Nehir Durna (Gazi Üniversitesi) da araştırmalarında taşranın sosyal medyada içerik üretiminde zayıf kaldığına ve merkez-taşra mesafesinin sosyal ağlarla ortadan kalkmadığına dikkat çektiler. Öte yandan, Ali

Yıldırım (İstanbul Aydın Üniversitesi), yeni medya teknolojilerinin olanakları sayesinde gelişen bloglarla birlikte bireylerin birer yayıncı durumuna geldiğini ve bu mecraların bireylerin yeni medya kullanım pratiklerini geliştirdiğini öne sürdü. Bloglarda, blogger ve takipçiler arasındaki etkileşimin bloggerları daha nitelikli içerik üretmeye de yönlendirdiğini belirten Yıldırım, blogların yatay iletişime de teşvik ettiğine dikkat çekti. Banu Küçüksaraç (Kocaeli Üniversitesi), blog yazarlarının ve takipçilerinin yeni medya kullanım bilgi ve becerisini, eleştirel yeni medya okuryazarlığı bağlamında tartıştı. Muhafazakar ve modern yaşam tarzı bloglarında paylaşılan içeriklerin gündelik yaşamın doğallığından uzak bir biçimde kurgulandığına, daha ziyade tüketim kültürüyle bağdaştığına dikkat çeken araştırmacı, bu blog yazar ve takipçilerinin yeni medya okuryazarlığından uzak bir şekilde konumlandığını savundu. Dilara Tekrin, kolektif içerik üretimi olarak konumlandığı meme’lerdeki içeriklerin, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı toplumlarda, kişilerin iktidardakilere karşı hislerini ortaya koyduğu politik bir araç olarak yorumlanabileceğini, kendine has oluşum, paylaşım ve tüketim kültürüyle birlikte meme’lerin yeni medya okuryazarlığının bir ürünü olarak görülebileceğini belirtti. Ancak yeni medya okuryazarı olmanın önünde çeşitli bazı başka engeller de bulunuyor: Örneğin, yeni medyanın popüler kültür ve eğlence içerikleriyle sömürgeleştirilmesi. Buna ek olarak ana akım medya da, yeni medya okuryazarlığına katkı sağlayacak içerikler üretmek konusunda yetersiz kalabiliyor. Yeni medyanın ana akım medyada nasıl temsil edildiğini araştıran Doç. Dr. Zeynep Özarslan (Nişantaşı Üniversitesi), eleştirel yeni medya okuryazarlığının geliştirilememesinde ana akım medyanın da görmezden gelinemeyecek bir rol oynadığını ileri sürdü. Yeni medya okuryazarlığının ideolojik ve kültürel bir süreç olduğunu belirten Özarslan, toplumun büyük çoğunluğunun genellikle geleneksel medyayı takip ettiğini, yeni medya ortamlarını kullanma konusunda kısıtlar yaşadıklarını, yeni medyayı daha çok sosyal medya olarak algıladıklarını belirtti. Bu olguda ana akım medyanın sorumluluğunu sorguladığı araştırmasına göre, Türkiye’de ulusal yayın yapan 3 büyük gazetenin (*Radikal*, *Zaman*, *Hürriyet*) yeni medya okuryazarlığı konusunda okuyucularında farkındalık yaratmak anlamında önemli bir katkı sunmadığını bulguladı.

Sonuç

Alternatif Bilişim Derneği ve TÜBİTAK’ın destek olduğu ilk kongre 7-8 Mayıs 2013’te “Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongre: Kuram, Yöntem, Uygulama ve Siyasa” adıyla Kocaeli Üniversitesi’nin ev sahipliğinde gerçekleştiril-

mişti³. Türkiye’de düzenlenen tek ulusal yeni medya kongresine destek olan, “İnternet ve diğer bilgi ve iletişim teknolojileri ile bu teknolojilerin kullanımı, sosyal, siyasal etkileri ve ortaya çıkardığı sonuçlar hakkında alternatif, sıra dışı, egemen erk karşıtı fikirler ve çözümler üretmeye çalışan, hem teknolojilerin kullanımına hem de sosyal ve siyasal anlamına, içeriğine dair araştırmalar yapan” Alternatif Bilişim Derneği’nin (<https://www.alternatifbilisim.org/wiki/Nedir>) de katkılarıyla gerçekleştirilen II. Kongre, “İnternet ve yeni medya ortamlarına erişmenin ve bu ortamlarda var olmanın yurttaşın temel haklarından biri” olduğunu vurguladı. Kongrenin sonuç bildirgesine göre “yeni medya okuryazarlığı teknik ya da salt pedagojik bir mesele değildir. Daha ziyade aktif ve katılımcı yurttaşlık, demokratik ve çoğulcu bir toplumsal ve siyasal düzen ile önyargılar ve nefretten arındırılmış bir iletişim zemininin kurulmasını hedefleyen politik bir duruştur. Bu anlamda yeni medya okuryazarlığı çok farklı disiplinlerin, çok farklı kaygıların, bireylerin, kurum ve kuruluşların kesişim noktasında yer alan çok boyutlu ve çok ortaklı bir süreçtir.” Bu nedenle de “her türlü medya okuryazarlığına ilişkin veri oluşturmak üzere nicel ve nitel araştırmaların yapılmasını özendirmek gereklidir, bu konuda araştırma desteklerini arttırmak üzere konuya tarafların ve ortakların katılımıyla bilim politikası geliştirilmelidir. Akademinin bilgi üretimindeki rolü bu bağlamda önemlidir.” (<http://yenimedya.org.tr/>)

• • • • •

3 Kongre kitabına erişim için bakınız:

http://ekitap.alternatifbilisim.org/yeni_medya_calismalari-1_kongre_kitabi.html

Kaynakça

- ALET ETME (bt.) *Alet etme!* [Çevrimiçi]. <https://www.aletetme.org/> [Erişim tarihi:14/03/2015].
- ALTERNATİF BİLİŞİM DERNEĞİ (bt.) *Alternatif bilişim derneği nedir* [Çevrimiçi]. <https://www.alternatifbilisim.org/wiki/Nedir>. [Erişim tarihi: 14/03/2015].
- ALTERNATİF BİLİŞİM DERNEĞİ (bt.) *Derneğin amacı* [Çevrimiçi]. <https://www.alternatifbilisim.org/wiki/Ama%C3%A7lar>. [Erişim tarihi: 14/03/2015].
- UNICEF (bt.) *Çocuk haklarına dair sözleşme* [Çevrimiçi]. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23b.html. [Erişim tarihi: 14/03/2015].
- NUTBEAM, D. (2000) Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies in to the 21st century. *Health Promotion International*, 15, s.259–267.
- ÖZÇETİN, B. (2015) *Yeni medya okuryazarlığı politik, eleştirel bir savunma ve taarruz sanatıdır; özgürleşmeyi hedefler.* [Çevrimiçi]. <http://www.turk-internet.com/portal/yazigoster.php?yaziid=49226> [Erişim tarihi: 14/03/2015].
- SENNETT, R. (2009) *Zanaatkâr.* İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- YENİ MEDYA ÇALIŞMALARI I. ULUSAL KONGRESİ (2013) *Kongre kitabı* [Çevrimiçi]. http://ekitap.alternatifbilisim.org/yeni_medya_calismalari-1_kongre_kitabi.html. [Erişim tarihi: 10/03/2015].
- YENİ MEDYA ÇALIŞMALARI II. ULUSAL KONGRE (2015) *Kongre çağrısı.* [Çevrimiçi]. <http://yenimedya.org.tr/content/kongre-%C3%A7a%C4%9Frisi>. [Erişim tarihi: 10/03/2015].
- YENİ MEDYA ÇALIŞMALARI II. ULUSAL KONGRE (2015) *Sonuç bildirgesi.* [Çevrimiçi]. <http://yenimedya.org.tr/> [Erişim tarihi: 10/03/2015].

